

Динаміка мовного розвитку при різноманітних формах недорозвитку мовлення буває різною. Не виключено, що на деякий час діти різних діагностичних груп можуть виявитися з одним і тим самим рівнем мовного розвитку. Однак, вимірюючи їхній загальний мовний рівень з даними "Схеми системного розвитку нормальної дитячої мови", можна виявити, що в одних дітей найбільше затримана у своєму формуванні звукова сторона мовлення, у інших - складова структура слів, у третіх - здібності до словозміни і т.д.

Розуміння процесу засвоєння структури рідної мови дітьми з різними відхиленнями в мовному розвитку забезпечує вибір найбільш раціональних і ефективних шляхів подолання у них загального недорозвитку зв'язного мовлення.

Завдання корекційного впливу на дітей з загальним недорозвитком зв'язного мовлення - навчити їх зв'язно і послідовно, граматично і фонематично правильно висловлювати свої думки, розповідати про події з оточуючого життя. Це має велике значення для навчання в школі, спілкування з дорослими і дітьми, формування особистісних якостей.

Деякі діти видаються здатними відповідати лише на запитання. Таким чином, у дітей з загальним недорозвитком зв'язної мови активна мова може виступати засобом спілкування лише в умовах постійної допомоги у вигляді додаткових запитань, оцінюючих суджень.

Одною з необхідних умов подальшого мовного розвитку дитини є створення мотивації спілкування, формування прагнення розповісти про себе, своїх товаришів, про спостереження х життя сім'ї та дитячого садка. В процесі реабілітації рекомендується створювати такі ситуації, які б активізували потребу в мовленнєвих висловлюваннях, ставили дитину в такі психологічні умови, коли у неї виникає самостійне бажання висловлюватись, ділитись своїми враженнями. На думку Крутій К. А., при цьому необхідно створювати сприятливе мовне оточення, гарний емоційний настрій. Іншими словами, в основі висловлювань дитини повинен лежати безпосередній мовний мотив[2].

Список використаних джерел

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – С. 18.
2. Крутій К.А. „Створення мовленнєвого середовища, теоретичні засади і практична реалізація” / Запоріжжя: ЛППС, 2001. – 203 с.
3. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Медицина, 1969.– 388 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. – К.: Педагогіка, 1977. – Т. 5. – 648 с.

In the article the analysis of features of process of forming and mastering of the mother tongue is carried out for under-fives at violation of the coherent broadcasting.

Keywords: coherent broadcasting, utterance, text, broadcasting functions.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 372. 215.8

М.М. Павлюк

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

У статті розкрито питання організації та проведення діагностичної роботи з розумово відсталими учнями молодших класів, зокрема звернено увагу на вивчення рівня сформованості мовлення у даної категорії дітей.

Ключові слова: мовлення, розумово відсталі учні, мовленнєвий розвиток.

В статье раскрыты вопросы организации и проведения диагностической работы с умственно отсталыми учениками младших классов, в частности обращено внимание на изучение уровня сформированности речи у данной категории детей.

Ключевые слова: речь, умственно отсталые учащиеся, речевое развитие.

У розумово відсталих учнів спостерігається різний рівень сформованості мовлення. Серед них зустрічаються діти, у яких розумова відсталість може бути ускладнена мовленнєвими дефектами різного ступеню виразності, тому дослідження мовленнєвої діяльності стає актуальним, оскільки проведена діагностика та корекція мовленнєвих недоліків впливає на подальшу соціальну адаптацію дитини, її готовність до засвоєння шкільних предметів.

Для визначення особливостей мовленнєвої діяльності в дітей молодшого шкільного віку нами було проведено діагностичне дослідження, яке включало методики Е.Ф.Соботович та Л.Блінової, які дають можливість дослідити стан сформованості мовленнєвого розвитку дитини.

Вони містять у собі завдання, які визначають:

- стан звуковимови;
- фонематичний слух;
- навички звукового аналізу та синтезу;
- стан активного словника;
- граматичну будову мовлення;
- розвиток зв'язного мовлення

У експерименті використовувались такі методи: бесіда, тестування, розповідь, опитування, анкетування.

Результати обстеження фіксувались в логопедичних картках, аналізувалися та робився підсумок.

Методика вивчення кожного параметру охоплювала: інструктаж, пояснення завдання, використання відповідної наочності.

Використовувались десятибальна система оцінювання, яка визначала високий (10б - 8б), середній (7б-4б) та низький (3б-0б) рівень сформованості мовлення.

Спираючись на новітні розробки науковців (Є.Соботович, Л.Блінової, Н.Стаденко) підібрано ряд методик, які допоможуть з'ясувати рівень розвитку усного мовлення, а саме: стан звуковимови та зв'язного мовлення, сформованості фонематичного сприйняття, слухового контролю, стан звуко-буквенного аналізу і синтезу; сформованість граматичної будови, узагальнюючих понять, рівень розвитку активного словника та ін.

Для полегшення завдання було систематизовано досліджувані параметри за шістьма блоками, в які в свою чергу поділяються на декілька методик.

I блок: Дослідження стану звуковимови.

№ 1. Опис: дітям пропонують назвати предмети, які зображені на картинках в назвах яких досліджуваній звук знаходиться на початку, в середині і в кінці слова.

Інструкція: діти, я буду вам показувати картинки, а ви будете називати їх мені голосно і чітко.

№ 2. Опис: дітям усно читаються невеличкі речення і пропонується повторити почуте.

Інструкція: діти, я буду казати вам речення, а ви повторювати його, як запам'ятали:

Сашко йшов по шосе.

Лариса розбила тарілку.

У траві чується шуршання сухого комишу.

Годинникар справляє годинник.

Лора п'є гіркі ліки.

У квочки шість курчат.

Пушисті сніжинки вкрили землю.

В хащі щебечуть птахи.

Носильник тягне речі.

Зимою часто тріщать морози.

Зміст завдання: визначити стан звуковимови в дітей із затримкою психічного розвитку за пред'явленими картинками та реченнями, які потрібно повторити.

I завдання: дітям пропонувалось назвати предмети, які зображені на картинках. Наочний матеріал підбирався, таким чином, щоб можна було дослідити ті групи звуків, які найбільш порушуються (р, с, с', з).

У II завданні представлявся матеріал, який досліджував не тільки стан сформованості звуковимови, а і пам'ять (повторити невелике речення, як запам'ятали діти – в хащі щебечуть пташки).

II Блок: Дослідження фонематичного слуху.

№ 1 Опис: повторення за дослідником складового ряду зі дзвінками та глухими звуками.

Інструкція: я буду називати склади, а ти будеш повторювати їх як почув: са-за, за-са, са-за-са, ба-па, па-ба, ба-па-ба, са-ша, ша-са, ша-са-ша, са-за-ца, ра – ла, ри – ли, са – ся, ла – ля.

№ 2 Опис: виділення звука в складах (підняти руку, якщо почувеш склад зі звуком).

Інструкція: я буду називати склади, а ти, якщо почувеш серед них звук [с] підіймеш руку:

ла, ка, ша, со, ни, а, жу, си, га, сі.

№ 3 Опис: виділення звуку в слові (потрібно плеснути в долоні, якщо почують слово з заданим звуком).

Інструкція: я буду називати слова серед яких є звук [р] і якщо ти його почуєш, то плескай у долоні: пляма, рука, живіт, дирка, молоток, жук, ліжко, ножиці, сир, крокодил.

І методика: Після перевірки звуковимови необхідно виявити, як дитина сприймає їх на слух, як розрізняє. Особливо це відноситься до звуків, які схожі за артикуляцією чи близькі за звучанням. Було перевірено розрізнення всіх корелюючих фонем з груп свистячих та шиплячих (*са – ша, за-жа, са-за* і т.п.), дзвінких та глухих (*ба - па, па – ба - на*), сонорних (*ра – ла, ри - ли*), м'яких та твердих (*са – ся, ла - ля*). З цією метою логопед пропонував дитині повторити вслід за ним різними опозиційними складами (*са – ша, ша - са*).

Інші два завдання пропонували виділити вже звук зі складів і слів (підняти руку, якщо дитина почує заданий звук та плеснути в долоні, якщо почують слово з заданим звуком).

III Блок: Дослідження навичок звукового аналізу та синтезу слова.

№ 1 Опис: дітям кажуть слова і пропонують на слух визначити якість звуків у них (голосний, приголосний, твердий, м'який і т.п.).

Інструкція: діти, я буду казати вам слово, а ви повинні називати кожний звук в ньому і аналізувати його. Наприклад, літо [л] – приголосний, м'який, [і] – голосний, наголошений; [т] – приголосний, твердий, глухий; [о] – голосний, ненаголошений:

Вус, рак, м'яч, Оля, Юля, стіл, маска, хліб, серце.

№ 2 Опис: пропонують визначити перший і останній приголосний у словах.

Інструкція: діти, я буду казати вам слова, а ви будете повинні назвати в кожному слові перший та останній приголосний. Наприклад, шука - [ш] – це 1 звук, а [к] – останній приголосний:

Жаба, шафа, каша, книга, коза, зима, поле, море, зоря, рука

№ 3 Опис: пропонується назвати наголос у слові.

Інструкція: діти, я буду говорити слово, а ви повинні сказати, де стоїть наголос. А щоб було легше, спочатку поділіть слово на склади, а вже потім поставте наголос:

рука, гриби, відро, м'ячі, коза, вода, ріка, трава, зима, яйце.

№ 4 Опис: пропонується поставити в слові останній звук.

Інструкція: діти, я буду говорити слово, але без останнього звука, а ви повинні його доставити. Наприклад, птах, шарф, дятел, м'яч, виноград, хліб, комиш.

№ 5 Опис: пропонується визначити, якими звуками відрізняються слова.

Інструкція: діти, я буду казати пару слів, а ви мені будете казати, якими звуками відрізняються одне слово від іншого. Наприклад, Оля - Коля (у 2 є звук [к]).

Оля – Коля, трава – дрова, Галина – калина, голос – колос, рак – гак, коза – роса, лом – сом, кіт – піт, сік – тік.

Він складався з п'яти методик:

В першій вимагалось якісно охарактеризувати звук (голосний, приголосний, наголошений, ненаголошений, твердий, м'який, дзвінкий, глухий). Наприклад, вус ([в] – приголосний, твердий, [у] – голосний, наголошений, [с] – приголосний, твердий, глухий).

Друга методика визначає положення першого і останнього приголосного у словах, але пропонуються слова, які закінчуються на голосний, наприклад: жаба, шафа.

Третя методика вимагала в учнів назвати наголос у слові. Для полегшення завдання діти спочатку ділили слова на склади, а потім ставили наголос (відро, вода, річка), останній звк в слові (пта-х, дяте-л).

Четверта методика пропонувала слова-пароніми, тобто дітям потрібно було вказати якими звуками одне слово відрізняється від іншого (Оля – Коля, трава-дрова).

Дослідження цього блоку виявляло вміння орієнтуватися в системі фонем мови (в учня першого класу повинен бути сформований достатній рівень уявлення про фонемну систему мови); визначити місце виділеного звуку в системі фонем, повинен встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між артикуляційною та акустичною характеристикою фонем; відрізнити фонемні в словах (пароніми).

IV Блок: Дослідження активного словника.

№ 1 Опис: дітям пропонують назви тварин і просять назвати їх дитинчат.

Інструкція: діти, я буду казати вам назви тварин, а ви будете називати їх дитинчат. Наприклад, кішка – кошеня: кішка, собака, корова, коза, кінь, качка, вовк, лисиця, ведмідь, заєць.

№ 2 Опис: пропонується підібрати узагальнююче слово до слів, які каже дослідник.

Інструкція: діти, я буду називати вам слова, а ви будете казати його одним словом. Наприклад, стіл – це меблі, чоботи – це взуття і т.п.:

чашка, шуба, мухомор, косар, ведмідь, сорока, троянда, торт, сом, свиня.

№3 Опис: назвати узагальнюючим словом групу однорідних предметів на малюнках.

Інструкція: діти, я буду показувати вам малюнки, а ви будете називати предмети, які на них зображені одним словом:

ягоди, овочі, іграшки, шкільне приладдя, дикі тварини, транспорт, фрукти, одяг, взуття, свійські тварини.

№ 4 Опис: назвати ознаки предметів, шляхом їх порівняння.

Інструкція: діти, я буду вам казати слово, та його ознаку і ще одне слово, а ви його ознаку. Наприклад, морква солодка, а редька яка? (гірка):

джерельце вузьке, а річка яка?

трава низька, а дерево яке?

цукор солодкий, а сало яке?

океан великий, а річка яка?

вітер слабкий, а буря яка?

кімната маленька, а зала яка?

сніг – білий, а вугіль який?

весна – тепла, а зима яка?

бабуся стара, а мама яка?

№ 5 Опис: пропонується назвати дії людей та тварин.

Інструкція: діти, я буду казати вам:

А) професії людей, а ви будете казати, що вони роблять: чоботар, вчитель, лікар.

Б) тварин та птахів, а ви – як вони пересуваються:

жаба, гадюка, горобець.

В) тварин та птахів, а ви – як вони голос подають:

собака, ворона, кіт.

№ 6 Опис: показують малюнки і пропонують назви дії, які на них зображені.

Інструкція: діти, я буду показувати малюнок, а ви будете мені казати, які дії там зображені: див. малюнок.

№ 7 Опис: пропонується підібрати слова, які протилежні за значенням.

Інструкція: діти, я буду називати слова, а ви будете казати мені інше, яке зовсім протилежне за значенням. Наприклад, холодний – гарячий: чистий, твердий, мокрий, марний, солодкий, темне, маленьке, добре, довгий.

№ 8 Опис: пропонується пояснити значення слів.

Інструкція: діти, я буду пропонувати слова, а ви будете казати, що вони значать. Наприклад, черевички – це взуття, його носять на ногах, воно буває різного кольору і т.п.:

ніж, велосипед, капелюх, парасолька, осел, замок, ракета, стіл, чайник.

В першій методиці вимагалось утворити форми іменників, які позначають дитинчат тварин, наприклад: кішка - кошеня.

Друга методика складається з двох завдань:

а) пропонується підібрати узагальнене слово до слів, які були запропоновані (стіл – це меблі, чоботи – це взуття).

б) необхідно було виявити здібність дітей швидко підбирати найбільш точне слово після пред'явлення малюнків. Наприклад, шафа, диван, стіл, стілець, кресло – це меблі.

Третя методика вимагала у дітей назвати ознаки предметів, шляхом їх порівняння (джерельце вузьке, а річка яка?).

Четверте завдання складалося з трьох під методик, де пропонувалося назвати дії людей та тварин:

а) професії людей – що робить чоботар?

б) тварин та птахів, як вони пересуваються: жаба?

в) птахів та тварин, як вони голос подають: собака?

В п'ятій методиці показували малюнки та пропонували назвати дії, які зображені на них. Наприклад, кінь біжить, хлопчик малює і т.і.

Шоста методика досліджувала чи може дитина використовувати антоніми: холодний - гарячий, чистий - брудний.

Сьома методика виявляла рівень сформованості семантики, тобто чи розуміють діти значення слів, наприклад: велосипед – це засіб пересування, він складається з двох коліс, руля, рами, сидла та ін.

Чим більше дитина опише предметів чи об'єкт, тим вище рівень знань. Це завдання досить складне, оскільки вимагає достатнього розвитку мовлення, словесно-логічного мислення, знань та уявлень про досить широке коло предметів чи явищ.

Виконання цього блоку завдань дає багато відомостей про дитину: про коло її обізнаностей, мовлення, мислення. Тому воно добре диференціює дітей в межах норми, виявляти таких, у яких

причиною неуспішного виконання завдання є саме недостатній розвиток мовлення, знань та уявлень про навколишнє.

V Блок: Дослідження граматичної будови мовлення складається з п'яти методик:

№ 1 Опис: дослідження використання дієслів з прийменниками за сюжетною картинкою.

Інструкція: діти, перед вами малюнок із зображенням поросятток, ви повинні розказати мені, де вони знаходяться. Наприклад: коло дому (малюнок).

№ 2 Опис: утворення форми родового відмінка у множині іменника.

Інструкція: діти, я буду говорити про один предмет, а ви про багато. Наприклад, коса – коси: око, стілець, вухо, рот, дерево, білет, вікно, горобець.

№ 3 Опис: узгодження прикметників та числівників з іменниками.

Інструкція: діти, перед вами малюнок зображені предмети, ви повинні сказати, зображено, скільки його і якого кольору. Наприклад, одне червоне яблуко.

№ 4 Опис: утворення прикметників від іменників.

Інструкція: діти, перед вами малюнок, на якому зображені предмети, ви повинні назвати їх і сказати з чого вони зроблені. Наприклад: залізний ключ.

№ 5 Опис: пропонується з двох простих слів зробити одне складне.

Інструкція: діти, я буду казати вам два слова і якщо їх скласти, то можна отримати одне. Ви повинні його скласти. Наприклад, ліс і рубити – лісоруб: вогонь – гасити, сіно – косити, електричка – поїзд, дитина – сад, птах – ловити, птах – ферма, люлька – возити, містах – падати.

I методика пропонує назвати прийменники з дієсловами за сюжетною картинкою (поросся на даху, поросся коло домівки та ін.).

II методика вимагає утворити форми родового відмінка у множині іменника, наприклад: коса – коси, око – очі.

III методика просить узгодити числівник та прикметник з іменником за малюнками, наприклад: одне червоне яблуко.

IV методика пропонує утворити прикметник від іменника спираючись на малюнок, (наприклад: ключ: з чого він зроблений?; із заліза – залізний ключ).

V методика досліджує сформованість утворення складних слів з двох простих, наприклад: сіно косити – сінокос, вогонь гасити – вогнегасник і ін.

Цей блок методик був запропонований для того, щоб дослідити рівень сформованості словоутворення та словозміни: оскільки діти дуже часто неправильно узгоджують слова в реченнях, не утворюють множини в прикметниках та числівниках.

VI Блок дослідження зв'язного мовлення:

№ 1 Опис: пропонується розкласти малюнки за сюжетом і складання з них невеликого оповідання.

Інструкція: діти, перед вами, декілька картинок, вам потрібно поставити в той, порядок, який ви вважаєте правильним, а потім за цими малюнками скласти маленьке оповідання (див. малюнок).

№ 2 Опис: пропонується переказати текст, після прослуховування.

Інструкція: діти, зараз я вам прочитаю текст, а ви будете повинні його переказати, як запам'ятати: Семенко й Оксана – брат і сестра. Семенко старший. Оксанка молодша. Вони завжди разом. Семенко допомагає Оксанці; а Оксанка дарує Семенкові свої чудові малюнки.

I методика пропонувала розкласти набір малюнків за сюжетом і скласти з них невелике оповідання, наприклад: жили-були два їжачка, вони дуже любили попоїсти. Одного разу знайшли їжачки маленького грибка. Порадилися, що не будуть зривати гриб, а почекають, коли він виросте і т.д.

II методика просила переказати текст, після прослуховування: Семенко й Оксанка – брат і сестра. Семенко старший, Оксанки молодша. Вони завжди разом. Семенко допомагає Оксанці, а Оксанка дарує Семенкові свої чудові малюнки.

Ці методики необхідно давати для того, щоб прослідкувати стан опанування монологічного мовлення в процесі різних видів розповідей: описових, сюжетних, творчих за малюнками, за змістом творів на сюжетно-побутову тематику. Пропоновані завдання дають змогу виявити діалогічні здібності та можливості дитини до повноцінного спілкування з оточуючими як в умовах шкільного закладу, так і поза ним, зокрема у побуті, сім'ї: самостійно складати прості поширені і складні речення, слухати і переказувати текст та ін.

Діагностичні методики дають можливість не лише з'ясувати рівень розвитку мовлення у розумово відсталих учнів, але й надалі покладаються в основу подальшої корекції у них мовлення та спілкування.

Список використаних джерел

1. Блинова Л.Н. Диагностика и коррекция детей с задержкой психического развития. – М.: Просвещение, 2003. – С. 2-18.
2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / Под ред. В.В. Воронковой. – М.: Школа-Прес: 1994. – 416 с.
3. Дульнев Г.М. Воспитательная работа во вспомогательной школе. – М.: Знание, 1961. – 150 с.
4. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Авт. кол. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Борщевська Л.В., Обухівська А.Г. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998. – 144 с. – С. 30-31.
5. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталого дитини: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

The article opened the organization and carrying out diagnostic work with mentally retarded students of junior classes, paid particular attention to the study of levels of development of broadcasting in this category of children.

Keywords: broadcasting, mentally retarded students, speech development.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 376.3

Н.М. Савінова

ПРИНЦИП РОЗВИТКУ МОВНОГО ЧУТТЯ В ЗАГАЛЬНІЙ ІЄРАРХІЇ ПРИНЦИПІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ МОВЛЕННЯ

В статті автор висвітлює проблеми, пов'язані з реалізацією принципу розвитку мовного чуття, який передбачає таку організацію навчання, яка полегшила б дітям дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку осмислення законів мови, запам'ятовування фактів рідної мови (елементів і конструкцій), засвоєння традиції їх використання в мовленні

Ключові слова: принцип розвитку мовного чуття, спеціальна методика початкового навчання рідної мови, чуття мови, діти з порушеннями мовленнєвого розвитку

В статье автор освещает проблемы, связанные с реализацией принципа развития языкового чутья, который предусматривает такую организацию обучения, которая смогла бы облегчить детям с нарушениями речевого развития осмысление языковых законов, а также запоминание фактов родного языка (элементов и конструкций), усвоение традиций их использования в речи

Ключевые слова: принцип развития языкового чутья, специальная методика начального обучения родному языку, языковое чутье, дети с нарушениями речевого развития

Постановка проблеми. Одне з провідних місць у формуванні готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі посідає мовленнєвий розвиток дітей, зокрема чисте і правильне мовлення, багатий словник, вміння вільно спілкуватись з однолітками і дорослими, із знайомими і незнайомими співрозмовниками; виявляти ініціативу у відповідних комунікативних ситуаціях; доречно використовувати етичні норми спілкування.

Актуальність дослідження. Слід взяти до уваги, зазначає М.Вашуленко, що мовленнєвий розвиток дитини, а саме він має стояти в центрі процесу навчання грамоти, є поняттям значно ширшим, ніж його окремі, навіть дуже важливі, складові. Він охоплює рівень сформованості звуковимови, її відповідність загальноприйнятим орфоепічним нормам мови, словниковий запас та граматичну організацію мовлення. Тому в роботі з дошкільниками, спрямованій на підготовку їх до систематичної навчальної діяльності, у галузі мовленнєвого розвитку необхідно приділити увагу насамперед цим трьома найістотнішими складовими. Саме від них будуть значною мірою залежати успіхи навчання грамоти, в основі якого лежать усі чотири види мовленнєвої діяльності: слухання і розуміння (аудіювання), говоріння, читання й письмо. Наявність помилок у мовленні майбутніх школярів при навчанні у школі може привести до порушення писемного мовлення. Важливого